

Karpiński, Andrzej

"Życie codzienne w podróżach po Europie w XVI i w XVII w.", Antoni Mączak, Warszawa 1978 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 70/3, 591-592

1979

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

o roli tego zgromadzenia na ziemiach polskich; fragmenty omawiające działalność kaznodziei na dworze królewskim pokazują jednocześnie stosunki tam panujące, walkę stronnictw politycznych itd.

Bardzo interesujące wydają się rozdziały poświęcone pisarstwu Skargi — „Zywotom Świętych”, „Kazaniom sejmowym”, a zwłaszcza publicystyce, która nie doczekała się do chwili obecnej staranniejszego opracowania. Właśnie w utworach pisanych pod naciskiem aktualnej sytuacji, we wszelkiego rodzaju rozprawkach i polemikach z przeciwnikami ideowymi najpełniej odbiła się, zdaniem J. Tazbira, współczesna Skardze epoka a także osobowość samego autora.

Niewątpliwą zaletą prezentowanej książki jest troska o obiektywizm, rezygnacja z prób przyznania racji jednej z walczących stron; obóz katolicki i reformacyjny potraktowane zostały jako równorzędni partnerzy w wielkiej rozgrywce o oblicze wyznaniowe Rzeczypospolitej.

M. Sz.

Michel Richard, *Życie codzienne hugonotów od edyktu nantejskiego do Rewolucji Francuskiej*, PIW, Warszawa 1978, s. 199.

Książka Richarda przybliży czytelnikowi polskiemu mało znane dotychczas a jakże frapujące dzieje francuskiego kalwinizmu. Autor rozpoczyna swój wykład z chwilą wejścia w życie postanowień edyktu nantejskiego (1598), gwarantującego hugonotom odrębny status w ramach społeczności katolickiej Francji. Przedstawia zasady organizacji i założenia doktrynalne kościoła protestanckiego, pokazuje w jaki sposób kształtowały one życie religijne i świeckie wyznawców. Autor uważa, że protestancką część społeczeństwa francuskiego dzieli nie tyle bariery stanowe ile stopień zamożności i poziom życia jej członków. Na szczycie hierarchii społecznej hugonotów znajdowała się grupa bardzo bogatej szlachty dworskiej (związanej przede wszystkim z dworem królewskim) i wielka finansjera, rekrutująca się spośród patrycjatu miejskiego. Średni szczebel zajmowali mieszcianie i niezamożna szlachta wiejska. Doły hierarchii reprezentowali ubodzy mieszcianie i szlachcice, skupieni w różnych grupach zawodowych, występujący jako żołnierze, marynarze, rzemieślnicy. Posługując się licznymi przykładami, opisując losy wielu jednostek i rodzin, kreśli autor obraz życia codziennego, zajmuje się poziomem egzystencji, typowymi zajęciami oraz działalnością każdej z tych grup. Jednocześnie ukazuje narastający proces ograniczania swobody kultu (m.in. likwidowanie tzw. „miejsc bezpieczeństwa”, zborów, utrudnianie praktyk religijnych), którego ukoronowaniem było odwołanie edyktu nantejskiego (1685). Jawne odtąd prześladowanie kalwinów wywołało ich masową emigrację z terenów Francji. Ci, którzy pozostali w kraju, podlegali różnym represjom. Uniemożliwiano im swobodne wykonywanie zawodu, konfiskowano majątki, opornych zsyłano na galery.

Owe dwa podokresy w dziejach kalwinizmu francuskiego stanowiły o dwóch sposobach jego istnienia. W pierwszym byli mniejszością uznawaną, w drugim — prześladowaną. Zmianę sytuacji przyniosła dopiero Rewolucja Francuska.

M. S.

Antoni Mączak, *Życie codzienne w podróżach po Europie w XVI i w XVII w.*, PIW, Warszawa 1978, s. 386.

„Fynesowi Morysonowi, podróżnikowi i gentlemanowi” zadedykował swoją książkę Antoni Mączak. Lektura dzienników podróży tego siedemnastowiecznego angielskiego globtrotera zapoczątkowała badania nad realiami podróży w XVI

i w XVII w., a także nad liczną i barwną grupą podróżnych. Społeczność ta z trudem poddaje się wszelkim próbom systematyzacji, co spowodowane jest ogromnym zróżnicowaniem narodowym, majątkowym, intelektualnym, a przede wszystkim indywidualnością przeżywania. Aby uchwycić jak najszerszą skalę tych przeżyć, sięgnął autor do relacji uczonych i intelektualistów (Montaigne), artystów (Dürer), dyplomatów (Pac), peregrynującej dla nauki młodzieży (Ługowski), czy wreszcie globtroterów — takich, jak Moryson, którego refleksje są może najbliższe uważnemu turyście naszych czasów.

Układ i zakres rzeczowy książki: drogi, przewodniki, mapy, gospody, koszty podróży, higiena, dokumenty i kontrola, niebezpieczeństwa, a także częste odwoływanie się autora do własnych przeżyć i do współczesnych nam realiów (przewodnik Michelina), skłaniają do traktowania książki Mączaka jako swoistego przewodnika traktującego nie tyle o tym, dokąd, ile o tym, jak podróżować; nie sposób oprzeć się refleksji, że są to „Przepisy dla podróżnych mogące oświecić niedoświadczonych” — jak zatytułował jeden z rozdziałów III tomu swoich diariuszy Fynes Moryson.

Dla Mączaka najciekawszy jest indywidualny sposób przekazywania, formułowanie wniosków, umiejętność postrzegania i zachowania się w nowej, ciągle zmieniającej się rzeczywistości; mniejszą wagę przywiązuje autor do opisu rzeczywistości i jego zgodności ze stanem faktycznym.

W podsumowujących książkę rozważaniach o motywacjach podróży, a przede wszystkim o wnioskach, które potrafili wysnuć z nich peregrynanci, wskazuje Mączak na najistotniejsze korzyści badawcze, wynikające z analizy opisów podróży — a więc ślady nakładania się na siebie różnych kręgów kulturowych w najmniej uchwytnych sferach obyczajowości, mentalności, stylu myślenia i życia codziennego. Na inne możliwości wykorzystania diariuszy wskazuje autor w rozdziale „Koszty podróży”. Wnioski płynące z analizy wydatków i rozważania komparatystyczne są cennym źródłem dla porównawczej historii gospodarczej Europy. Zajęcie się tym problemem zapowiedział Mączak we wstępie do książki.

Książka napisana jest niezwykle interesująco, a narrację przerywają fragmenty diariuszy, przewodniki i słowniki ilustrujące klimat życia codziennego.

„Życie codzienne w podróżach”, jak wszystkie książki z tej serii, jest starannie wydane, zaopatrzone w mówiące na równi z tekstem ilustracje, wybrane przez autora. Oddzielnie dołączono dwie mapy: „Osobliwości turystyczne Hiszpanii” i „Znaki gospód w Niderlandach”.

A. K.

Danuta Czerska, *Między „Smutą” a kryzysem lat 40-tych XVII w. Polityka wewnętrzna Rosji w okresie pierwszego Romanowa*. Rozprawy habilitacyjne nr 15, Uniwersytet Jagielloński, Kraków 1978, s. 223.

Dzieje wewnętrzne Rosji w pierwszej poł. XVII w. nie posiadają ogólnego, monograficznego opracowania zarówno w bogatej w analityczne studia historiografii rosyjskiej i radzieckiej dotyczącej tego okresu, jak też skromnej polskiej. Rozprawa Danuty Czerskiej, oparta na źródłach i materiałach pochodzących z radzieckich zasobów archiwalnych i bibliotecznych (głównie z Centralnego Państwowego Archiwum Akt Dawnych w Moskwie) jest próbą całościowego ujęcia skomplikowanego procesu przezwyciężenia przez państwo rosyjskie kryzysu przełomu XVI i XVII w. noszącego miano „Wielkiej Smuty”.

Za punkt wyjścia swoich rozważań przyjmuje autorka rok wstąpienia na tron Michała Romanowa (1613). W trzech pierwszych rozdziałach omawia przebieg obrad